

Enkele gedagtes oor 'n kerkorde

P Coertzen

Universiteit van Stellenbosch

Abstract

Reflections on a church order

In this article a church order as a book of rules and regulations of a church is discussed. A church order does not represent a neutral position. On the contrary, it is based on important theological principles. Some of these principles are discussed with regard to the following themes: What is a church order?; Scripture, confession of faith and a church order; The function of a church order; Rules for the handling and interpretation of a church order.

1. TER INLEIDING

In 1983 het Professor A D Pont in sy artikel *Vyf en twintig jaar kerkreg binne die ruimte van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika* die opmerking gemaak dat 'daar nog heelwat navorsing-, studie- en dinkwerk op die vlak van die kerkreg, juis in ons akademiese en kerklike lewe gedoen sal moet word' (Pont 1983:26). Sy eie akademiese arbeid in verband met kerkreg het in die teken hiervan gestaan en het ondermeer neerslag gevind in die voortrefflike publikasie van 1981, *Die historiese agtergronde van ons kerklike reg*. Hierdie artikel wil saam met hom dink aan 'n enkele faset van die kerkreg, naamlik 'n kerkorde. Dit is per slot van rekening in ons saamdink dat ons verder vorder in die beoefening van die wetenskap. Die artikel wil terselfdertyd ook vir hom dankie sê vir die werk wat hy eintlik ten behoeve van ons almal gedoen het en laastens wil dit die aangehaalde opmerking wat hy in 1983 gemaak het, onderstreep as werk wat nie net in Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika nodig is nie, maar in alle kerke in Suid-Afrika.

C J Smit is heeltemal reg as hy skryf dat kerkreg nie 'n laboratorium-wetenskap is nie: 'Kerkreg is 'n "wetenskap te velde". Interessante teorieë oor kerkreg en die

kerkorde bly bloot van akademiese belang as dit nie 'n bruikbare basis vir die praktyk bied nie' (Smit 1987:17).

Kerkreg as wetenskap is uit die aard van die saak baie belangrik, want die kerk móét besin oor die wyse waarop hy die Woord wil laat spreek in die orde wat in die kerk geformuleer word. In hierdie proses is dit ook nodig om kennis te neem van ander mense se sieninge in hierdie verband. Dit mag egter nooit net by besinning bly nie. Wat in die wetenskap kerkreg gevind en 'geproduseer' word, moet uiteindelik neerslag vind in 'n kerkorde – 'n dokument wat nie net die bindende orde in 'n bepaalde kerklike gemeenskap weergee soos hulle in die Skrif daarna geluister het nie, maar óók 'n dokument wat die kerk wil help om in alle fasette van sy bestaan, steeds verantwoordelik voor God te leef.

As sodanig is 'n kerkorde nie maar net 'n neutrale orde-bundel nie. Belangrike beginselstandpunte lê so 'n dokument ten grondslag. Daarom is 'n kerkorde self ook voorwerp van besinning deur kerkreg. Verskeie redes vir sodanige besinning sou aangevoer kon word. Vanweë die beginsels wat ten grondslag van 'n kerkorde lê, moet daar antwoorde verskaf word op vrae soos wat 'n kerkorde presies is, sy aard, hoedanig sy verhouding tot die Skrif en die belydenisskrifte is, die gesag van 'n kerkorde, welke instansies bevoeg is om 'n kerkorde op te stel en te handhaaf, asook die funksie van 'n kerkorde en die reëls vir die hantering van 'n kerkorde. Samehangend met die antwoorde op bogenoemde vrae is besinning ook nodig, omdat 'n kerkorde dikwels feitlik die enigste kerkregtelike dokument is waarmee ampsdraers en gemeentelede te doen kry en wat hulle moet hanteer. In die kerkorde het hulle dan te make met 'n bepaalde gestalte van God se reg vir sy kerk in hulle tyd en veral die ampsdraers moet dan hierdie orde aan sy kerk bedien. Ter wille van die bestaan van die kerk en ter wille van hulle funksie om God se reg vir die kerk in die kerk deur middel van 'n kerkorde te bedien behoort beide ampsdraers en gemeentelede hulleself ten minste te vergewis wát hierdie dokument is wat hulle hanteer. Daar is ongelukkig meermale bewyse dat 'n kerkorde en die daaruit voortvloeiende kerkregering as blote ongeestelike bestuursvaardigheid gesien word sonder dat dit hoe genaamd bewys lewer dat Jesus Christus die enigste Here en Hoof van sy kerk is. Dit is inderdaad 'n vraag of dit nie een van die belangrikste redes is waarom kerke wat vroeër hierdie eeu voortrefflike kerkordes daargestel het, op die oomblik sukkel met probleme van dalende lidmaatgetalle, kerklosheid en geestelike doodsheid nie. 'n 'Goeie' kerkorde wat ook inderdaad as God se reg vir sy kerk bedien word, is weliswaar nie die waarborg vir geestelike volwassenheid nie, maar dit skep ten minste die ruimte waarbinne God se geregtigheid en vrede tot openbaring kan kom.

2. WAT IS 'N KERKORDE?

'n Kerkorde as 'n bepaalde dokument is in wese presies wat die woord sê, te wete 'n weergawe van die orde/reg wat in 'n bepaalde kerk geld. A J Bronkhorst omskryf 'n kerkorde as 'het geheel van de algemene bepalingen, die door de bevoegde kerkelike instantie zijn vasgestel en schriftelijk gefixeerd om een goede gang van zaken in het kerkelijk leven te verzekeren en te bevorderen' (Bronkhorst 1959:229). Dit sou ook gesê kon word dat 'n kerkorde die sistematies gerangskikte ordereëls is wat deur bevoegde instansies vir 'n kerk – hetsy 'n plaaslike kerk of 'n verband van plaaslike kerke – opgestel is en wat as sodanig ook geldingskrag ten opsigte van die betrokke kerke het. Gesien van die kant van die burgerlike reg, kan 'n kerkorde omskryf word as die interne verbandsreg van die kerk (Pienaar 1984:4). In die geskiedenis van die regspleging in Suid-Afrika het dit al meermale gebeur dat die kerk as 'n vrywillige vereniging gesien is en dat die kerkorde dan as die kontrak beskou is waarop dié vrywillige vereniging gegrond sou wees (Pienaar 1984:4). Die unieke aard van die kerk en sy reg asook die praktiese gebruik en toepassing van die kerkorde dui egter daarop dat die kerkorde nie maar die resultaat van kontrakterende partye se gesamentlike begeertes en arbeid is nie. 'n Kerkorde vorm eerder die objektiewe reg van die kerk waaraan die lidmate beide individueel en gesamentlik hul le moet onderwerp. Weliswaar word die kerkorde as sodanig onderling aanvaar, maar dit beteken nie dat die kerkorde 'n kontrak is nie (vgl Pienaar 1984:4).

Alhoewel die voorafgaande omskrywings van 'n kerkorde bydra om te verstaan presies wat hierdie dokument is, is dit baie klinies en saaklik en bring dit weinig van die geestelike aard van so 'n dokument na vore. Jean Crespin in sy *Histoire des Martyrs* (1889, III:480-481 – in Nederlands: Nauta 1971:9-10) gee die volgende, baie goed teologies verantwoorde definisie van 'n kerkorde:

Deze kerkorde is niets anders dan een geestelijke verordening (reglement Spiritueel) welke zich uitdrukkelijk grondt op Gods gebod. Zij heeft tot doel dat het Woord ongerept bewaard worde, niet bedorven noch vervalst, dat de sacramenten door de bose niet ontwijdt worden; dat degenen die tot opdracht hebben de gemeente te onderwijzen en over haar opzicht te voeren, op wettige wijze geroepen worden tot hun ambten en deze naar behoren vervullen, dat degenen die zich scharen onder de verkondiging van het Evangelie, haar tot werking brengen door een goede en heilige lewenswandel, steeds volhardend in gehoorzaamheid jegens God en de Owerheid en in alle verplichtingen en liefde jegens hun naaste. Dit alles moet daartoe leiden dat God verheerlijkt, het rijk van Jezus Christus, Zijn Zoon bevorderd en zijn kerk gebouwd en van alle ergernissen gezuiverd word.

In verband met die definiëring van 'n kerkorde is daar 'n hele aantal probleme wat om kerkregtelike opheldering vra, probleme soos die vraag of 'n kerkorde ook as 'n kerkwet beskou kan word, die inhoud van 'n kerkorde, die rol van reglemente in 'n kerkorde en die vraag na die plek en rol van sogenaamde formele- of prosedure-reëls in 'n kerkorde. Feit bly dat, hoewel 'n kerkorde die objektiewe reg/orde van 'n kerk is, dit terselfdertyd ook 'n unieke orde is wat voortkom uit God se reg vir sy kerk soos geopenbaar in sy Woord. Duidelikheid oor die verhouding tussen God se reg vir sy kerk soos geopenbaar in sy Woord en die reg/orde in die kerk soos geformuleer in die kerkorde kan daarom help om die gemelde probleme en ook ander in verband met 'n kerkorde op te los.

3. SKRIF EN KERKORDE

Die unieke van die orde/reg in die kerk bestaan enersyds in die feit dat die kerk as sodanig die skepping van God drie-enig is, maar andersyds ook in die feit dat God self die reg/orde vir sy kerk in sy Woord gegee het. Dit is in die Woord dat die kerk hoor van God se reg- en geregtigheidshandeling, van sy wet en van sy besondere voorskrifte vir sy kerk (Smit 1987:18).

Belangrik is dat God se orde vir sy kerk in beide die Ou en die Nuwe Testament te vind is, hoewel dit nie sonder meer net so uit die Bybel oor te skryf is nie. Langs teologies verantwoorde weë moet die kerk (die kerkregtelike) luister na wat God se reg vir die kerk is en dit moet dan in 'n kerkorde wat in die betrokke kerk geld, vertolk word. In die koninkryk van God, die uniekheid van die kerk en sy orde wat bestaan in Christus as die enigste Here en Hoof van die kerk, Christus se heerskappy deur Woord, Gees en dienste, die opbou van die gemeente as doel van kerkregering en die Skrifgegewe indikatief en imperatief tot 'n bepaalde orde en lewensstyl, is fundamentele Skrifbeginsels gegee wat bepalend is vir die orde in die kerk. Binne die ruimte van hierdie bakens moet die kerk God se orde vir sy kerk, soos in die Woord gegee, tot 'n kerkorde vir 'n bepaalde tyd vertaal. Anders gestel: Die kerkregtelike moet in die Skrif hoor wat God se orde vir sy kerk is en dan moet hy dit met die oog op 'n bepaalde kerk en tyd oorskryf in 'n kerkorde. Die fundamentele beginsels van God se reg vir sy kerk is gegee in die bakens wat vanuit 'n veelheid van Skrifgegewens geïdentifiseer is – dit alles moet langs teologies-verantwoorde weë neerslag vind in 'n kerkorde.

Dit beteken dat 'n kerkorde as sodanig nie God se reg vir sy kerk is nie. Daarvoor is daar te veel voorbeelde uit die geskiedenis om die teendeel te bewys. Elke kerkorde is in 'n mindere of 'n meerdere, 'n beter of 'n slegter mate die draer van God se reg vir sy kerk soos wat dit in die Woord gegee is. Tereg is daar al gesê:

(D)ie kerkorde skep nie die kerklike dienste ('amppte') nie, maar gee dit weer. Die kerkorde konstitueer nie die kerklike vergaderings nie, maar gee ordelike beslag daaraan. Die kerkorde stel nie die Woordverkundiging en die sakramentsbediening daar nie, maar beveilig en handhaaf dit. Die kerkorde beveel nie die kerklike tug nie, maar sistematiseer dié Skrifopdrag tot kerklike prosedure. Die kerkorde skep nie die kerkinstituut nie, maar handhaaf die Skrifbeginsels daarvoor en gee dit weer (w.o. diensinstelling, Woord- en sakramentsbediening, ensovoort).

(Smit 1987:24)

Die voorafgaande bring onmiddellik die vraag na vore of 'n kerkorde net sake mag bevat wat in die Skrif voorkom. Soos hierbo aangetoon, is daar sekere sake wat onveranderlik is vir enige kerkregering as dit hoegenaamd reg wil laat geskied aan dié unieke aard van die kerk en sy orde. Dat Christus die enigste Here en Hoof is wat deur sy Woord, Gees en dienste (individueel, maar veral ook in vergadering) regeer, mag in geen kerkorde gōmis word nie. Die kerkorde moet ook kerkordelike beslag gee aan reëlins betreffende Woord- en sakramentsbediening en die uitoefening van die kerklike tug om op dié manier die kenmerke van die kerk tot uiting te bring net soos wat daar ook kerkordelik uitdrukking gegee moet word aan die unieke posisie van die kerk binne die geheel van God se koninkryk.

Die kerkordelike reëlins ten opsigte van hierdie onveranderlike beginsels bring egter mee dat daar dikwels reëlins getref moet word wat daaruit voortkom, maar wat nie soos die fundamentele beginsels self direk in die Skrif gevind kan word nie. So byvoorbeeld móét daar ampsdraers in die kerk wees en hulle móét verkies word. Martin Bucer (vgl Van 't Spijker 1971:38-39) het egter al daarop gewys dat daar nêrens in die Bybel voorgeskryf word presies hóé ampsdraers verkies moet word nie. Die Bybel sê net dat geskikte en bekwame mense uit en deur die gemeente gekies moet word en dat dit op 'n ordelike manier moet geskied. Daar is egter geen Skrifwoord om aan te toon of dit beteken dat elke lidmaat daadwerklik moet deelneem aan die verkiesingproses en of dit deur middel van volmag kan geskied nie, of dat die gemeente net by die approbasie van die verkiesing of by beide die nominering en die approbasie betrek moet word nie. Die essensiële is dat daar bekwame ampsdraers moet wees en dat hulle op 'n ordelike manier uit en deur die gemeente verkies moet word. Presies hoe dit moet verloop, word dan aan die vryheid van 'n kerkverband oorgelaat om in sy kerkorde te reël op 'n wyse wat die gemeenskaplike vrede, eendrag en eerbaarheid in die kerk sal dien.

Vir dieselfde rede moet daar byvoorbeeld ook reëlins getref word met betrekking tot emeritaat, attestasies, doop- en Nagmaalsbediening, die traktement van

leraars, die aantal en tye van eredienste, die liedere wat gesing word, die prosedure by kerklike vergaderings, die wyse van optrede by tugginge, die optrede van en teenoor kerklike werknemers, die reëling van byvoorbeeld gesamentlike barmhartighheids-, evangelisasie-, kategetiese- en sendingprojekte en werksaamhede deur gemeentes – alles sake (en talle meer sou genoem kon word) waarvoor daar geen direkte duiding in die Skrif is nie, maar wat tog voortvloei uit God se orde vir sy kerk. Dit is gewoonlik hierdie ordereëlings wat voortvloei uit die fundamentele orde vir die kerk wat aanleiding gee tot die ontstaan van reglemente in die kerk. So bestaan daar byvoorbeeld 'n reglement vir die orde wat in kerkvergaderings gevolg moet word, 'n reglement vir die uitoefening van die tug, 'n reglement vir die hanteling van appèlle teen die besluite van kerklike vergaderings ensovoorts. Die implikasie is dan dat daar met 'n hele reeks van reëlings rekening gehou moet word en dat 'n goeie saak dikwels skipbreuk ly omdat daar nie aan al hierdie ordereëlings gehoor gegee is nie. Dit alles lei uiteindelik daartoe dat die kerkorde en veral die reglemente ervaar word as 'n kerkwet wat naas die Skrif te staan gekom het en wat verstikkend inwerk op die geloofslowe en die geloofsinisiatief van lidmate (vgl by die gesprek van W G de Vries, J R Krol, F T Oldenhuis & F W Houtman in De Vries 1989a; Krol 1988).

Sommige kerkregtelikes onderskei tussen hierdie twee soorte ordereëlings as 'goddelike reg' en 'kerklike reg' (Nauta 1971:19). Eersgenoemde sou dan die fundamentele reg vir die kerk wees en as sodanig gewetensbindend, terwyl die reg wat daaruit voortvloei as kerklike reg nie soseer gewetensbindend is nie, hoewel daar nie sommer willekeurig daarvan afgewyk mag word nie. De Vries (1989a) maak 'n sterk saak uit vir die eie aard van 'n kerkorde en waarsku teen 'n inset van juriste in die opstel van 'n kerkorde omdat dit volgens hom maklik kan lei tot die formalisering van 'n kerkorde en die gevolglike totstandkoming van 'n kerkwet naas die Skrif. Om hierdie rede wil hy sogenaamde 'formele bepalings' in die kerkorde beperk, beide wat betref hulle aantal en hulle gesag. Die oortreding van 'n blote formele bepaling mag byvoorbeeld volgens hom nie daartoe lei dat 'n persoon wat tugwaardig is, 'vry uitstap' nie. Derhalwe moet die aantal en gesag van hierdie bepalings ook sodanig wees dat dit nie ware kerkwees beperk nie.

Die gevare wat deur De Vries uitgewys word, is inderdaad nie denkbeeldig nie en die kerk (die kerkregtelike) moet deurentyd daarteen waak om van die kerkorde 'n wetboek of 'n reglementebundel naas die Skrif te maak. Maar net so erg as wat dit is om van die kerkorde 'n grootheid naas die Skrif te maak, is dit om dit te hanteer as iets wat deur sekere lidmate op ander afdwing word, as iets waarbinne daar met vindingrykheid allerlei skuiwergate gevind word. Wie 'n kerkorde só beskou en hanteer, doen tekort aan Christus se heerskappy, maak sy kerk die slagoffer

van menseheerskappy en vindingrykheid en is in werklikheid besig om die Heilige Gees uit te blus en te bedroef – die Heilige Gees wat juis die weg wil aantoon vir die deurgang van die Woord. 'n Kerkorde moet daarom altyd gesien en hanteer word as rigtingpyler na die Woord toe. Alleen op hierdie wyse sal daar verhinder word dat die kerk in die benepenheid van 'n eie wetlikheid verval (vgl Smit 1987:23, 24).

Die vraag is egter of die gevaar van die kerkorde as 'n wetboek of 'n reglementebundel wat op 'n regspositivistiese wyse as blote geskrewe reg hanteer word, werklik vermy word deur so min as moontlik detailomskrywings van die kerk se reg te gee, so min as moontlik prosedure- en ordereëls te maak en die gesag van sodanige reëlings waar hulle wel voorkom van ondergeskikte belang te maak (vgl De Vries 1989b:470, 848-850). Dit is inderdaad so dat onduidelike omskrywinge in 'n kerkorde en te min prosedure-bepalings waar dit nodig is, tot regsonsekerheid en subjektiewe interpretasie van die kerkorde kan lei. 'n Moontlike gevolg hiervan is die voortdurende dreiging met die burgerlike reg. Sodoende word die kerklike orde en so ook die kerk onttrag of deur individuele kerkraadslede, predikante, kerkrade, ringe of sinodes oorheërs. Onregverdigheid in die kerk as gevolg van prosedures wat maar sommersó geskied en onduidelikhede in die kerklike orde wat aanleiding gee tot eiewillige subjektiewe interpretasies en hantering van 'n kerkorde, lewer geen bewys van die unieke aard van die kerk en sy reg nie. Dit lei intendeel tot onvergenoegdheid met die kerk wat as 'n onregverdige heerser oor die gewetens van mense ervaar word. Die kerk hét 'n funksie en 'n orde wat hy moet volvoer, maar dit móet op 'n regverdige en objektiewe wyse geskied (vgl Houtman 1989:739-740; Krol 1989:755-756).

Die gevaar van die kerkorde as wetboek of reglementebundel en die moontlikheid van die oorheersing deur prosedurereëls word nie ontkom deur minder ordereëls, reglemente, duidelike omskrywings of deur groter willekeur ten opsofte van prosedurereëls te bepleit nie. Soos aangetoon roep so 'n oplossing ander en dikwels nog groter probleme op wat Christus nog verder kan terugdring in sy regering van sy kerk. Die kerk moet 'n orde daarstel wat nodig is om as kerk sy roeping te vervul in ooreenstemming met God se reg vir sy kerk. Die belangrike is egter dat die orde wat daargestel word, teologies verantwoord moet kan word en ook as sodanig verantwoordelik toegepas word. Die 'wat' en die 'hoe' van die orde in die kerk moet 'n vergestaltung wees van God se orde vir sy kerk (vgl Smit 1987:24), al is dit nie altyd direk terug te lei na 'n bepaalde Bybelteks toe nie.

Twee voorbeelde kan help om iets in hierdie verband duidelik te maak. Omdat daar besluite geneem word in kerkvergaderings en dit dikwels met stemme gedoen word, is dit vir die kerk nodig om te bepaal hoeveel stemme 'n voorstel moet kry om

'n besluit van 'n vergadering te word. Hierdie prosedure in die regering van die kerk mag egter nooit as demokrasie gesien word waarin 'n meerderheid van stemme bepaal wat reg is nie. God se reg vir die kerk is dat Christus deur die Woord en die Gees regeer. As daar dus in 'n kerkvergadering gestem word, is dit om hiervoor te soek en hieraan reg te laat geskied. Daarom is een persoon aan die kant van Christus en sy Woord in 'n kerkvergadering meer as al die ander aanwesiges saam wat op daardie oomblik miskien nie Christus se weg so duidelik insien nie. Daarom is daar ook altyd die weg van revisie en appèl waardeur voortgegaan kan word om na Christus se heerskappy te soek.

Tweedens kan daar verwys word na 'n reglement vir die uitoefening van die kerklike tug. Reeds in die Skrif self (Matt 18; 1 Kor 5) is daar aanduidings van 'n sekere prosedure wat gevolg moet word ten einde die kerk werklik kerk te laat wees en ook om geregtigheid te laat geskied teenoor die lidmaat wat dan sou gesondig het. Dit kan dus nie 'n fout wees as die kerk na aanleiding van die Skrifgewens ordereëls daarstel wat 'n billike en regverdige ondersoek en bevinding nastreef nie. Probleme kan egter ontstaan as hierdie ordereëls nie vanuit die unieke aard van die reg vir die kerk geformuleer word nie, maar byvoorbeeld vanuit die burgerlike reg. In die formulering van prosedurereëls vir die tug sou daar byvoorbeeld rekening gehou moet word met die feit van sonde as aanleiding tot 'n ondersoek en nie oortreding van 'n wet nie, dat dit gaan om die behoud van die sondaar, dat gelowiges 'n onderlinge roeping tot vermaning het, dat daar onderskei moet word tussen 'n eenmalige sonde en volharding in 'n sonde, dat tugoptrede uiteindelik niks anders as pastorale sorg is nie, dat die sondaar wat sy skuld bely het ook uit sy vrysprak moet leef ensovoorts.

Deur so met die unieke aard van die kerklike reg en met name die kerklike tug rekening te hou, sal dit uiteindelik ook lei tot die formulering van prosedurereëls in hierdie verband wat plyers na Christus en sy Woord is. Dit is egter nie net in die formulering van die prosedurereëls dat teologiese verantwoording moet plaasvind nie. Die toepassing van die reëls moet eweneens met teologiese verantwoordelikheid, dit wil sê binne die Skrifgegewe bakens vir kerkreg en kerkregering, geskied. Dit is vanselfsprekend dat 'n teologiese verantwoording van die formulering en toepassing van die kerkorde ook gevolge sal hê vir die gesag van die ordereëls.

4. DIE FUNKSIE VAN 'N KERKORDE

'n Kerkorde moet die goeie gang van sake in die kerklike samelewing reël en sorg dat die regering van die kerk sy behoorlike loop het en dat dit in ooreenstemming met die Skrifvereistes daarvoor geskied. Anders gestel: 'n Kerkorde moet help om

die kerk in staat te stel om sy taak en roeping so goed as moontlik te volbring. 'n Kerkorde moet daarop ingestel wees om die kerk te help om hom in alle opsigte te gedra volgens God se Woord en om God in alles te verheerlik. 'n Kerkorde moet die ruimte skep vir die regering van Christus in sy kerk, wat daarop neerkom dat 'n kerkorde daarop ingestel moet wees om die Woord van God oor die hele spektrum van die kerk se bestaan te laat spreek en om die belydenis van die kerk te beskerm en te handhaaf (vgl Smit 1987:17; De Vries 1989b:427).

Daar is diegene wat meen dat 'n kerkorde die basis van 'n kerklike samelewing – die kerkverband – is. Kerke het ooreengekom om in 'n gemeenskaplike verband saam te leef en hiervoor is 'n ooreenkoms aangegaan en die kerkorde is dan die uitdrukking van hierdie ooreenkoms (vgl Nauta 1959:231; 1971:12-13). In 'n sekere sin is 'n kerkorde wel die uitdrukking van 'n ooreenkoms tussen kerke om saam te werk – vandaar ook artikels wat bepaal dat besluite wat geneem word bindend is op die verskillende partye, tensy aangetoon kan word dat sodanige besluite met die Woord van die Here in stryd is. 'n Kerkorde vorm egter nie die diepste grond en rede vir die feit dat kerke in 'n verband met mekaar tree nie. Kerke tree met mekaar in verband op grondslag van die Woord, omdat hulle een is en vanweë hulle gemeenskaplike belydenis; eers op 'n derde vlak vind hierdie verband dan uitdrukking in 'n kerkorde. Wie alleen maar die kerkorde as die grondslag van kerkverband beskou, verval maklik in 'n demokratiese siening van die kerk wat veranderings bloot met 'n meerderheid van stemme wil aanbring. Omdat kerke in verskillende grade van verbandskap met mekaar kan tree, byvoorbeeld ten opsigte van volle of gedeeltelike erkenning van lidmaatskap en toelating tot die sakramente, volle of gedeeltelike erkenning van teologiese opleiding en oopstelling van kansels ensovoorts, is dit nodig dat kerke in hulle orde hulle verhouding tot mekaar deeglik moet reël. 'n Goeie reëling in hierdie verband sal net die onderlinge vrede en rus tussen verskillende kerkverbande dien.

Die funksie van 'n kerkorde kan na verskeie kante toe bedreig word. Enersyds as daar byvoorbeeld te min reëlings of geen reëlings is nie, kan dit tot wanorde in 'n kerk lei. Die kerk is 'n gemeenskap wat nie sonder orde kan klaar kom nie. Daar moet egter deurentyd gepoog word dat die orde 'n vergestaltung sal wees van God se reg vir sy kerk. As dit so is, raak die vraag na die hoeveelheid orde in die kerk eintlik irrelevant, omdat elke kerk daardie orde moet hê wat die Woord van hom eis. Hiermee word eintlik kant gekies teen diegene wat sê dat orde in stryd is met die wese van die kerk en wat daarom geen of so min as moontlik orde wil hê of wat meen dat so 'n standpunt hulle 'n reg tot ongehoorsaamheid aan kerklike besluite gee. Gehoorsaamheid aan die regte orde is juis die waarborg vir egte vryheid.

Andersyds kan die funksie van 'n kerkorde bedreig word as die orde wat daar is 'n verkeerde orde is. Die Rooms-Katolieke Kerk het in die tyd van die Reformasie (en ook vandag nog) baie orde gehad, maar dit was volgens die reformatoriese siening nie altyd die regte orde nie. Die Kerk in Duitsland het in 1933 orde gehad, maar dit was 'n verkeerde orde wat die kerk die werktuig van 'n ideologie gemaak het. Dit was vir die EKD nodig om ná die Tweede Wêreldoorlog weer 'n kerkregering in ooreenstemming met sy belydenis daar te stel. Die Hervormde Kerk in Nederland het aan die begin van die negentiende eeu 'n orde gehad wat van die kerk 'n blote menslike vereniging met 'n eie grondwet gemaak het. Ook in die Nederduitse Gereformeerde Kerk sou baie voorbeelde aangehaal kon word waar dié kerk ook 'n verkeerde orde daargestel het en sodoende eintlik sy funksionering as kerk aan bande gelê het. Die maak van 'n kerkorde, die opstel van reëls vir die lewe van die kerk – en dit is noodsaaklik dat dit moet gebeur – is 'n baie groot verantwoordelikheid wat uit baie gebed, Skrifstudie en afhanklikheid van die leiding van die Heilige Gees gebore moet word. En as dit eenmaal gemaak is, moet dit onmiddellik en voortdurend aan die Woord getoets word.

'n Derde gevaar wat die funksionering van 'n Kerkorde kan bedreig, is wanneer daar gedink word dat die blote nakoming van reëls die toegang tot die lewe is – reëls soos byvoorbeeld gereelde tugoefening, ampsdraers wat die belydenisskrifte onderteken het, vergaderinge wat aan al die formele vereistes voldoen. Al hierdie sake is natuurlik belangrik en durf nie nagelaat word nie. Nakoming van blote reëls mag egter nooit gesien word as die enigste vereiste vir 'n Geesvervulde kerk nie. 'n Kerkorde is nodig en moet onderhou word, maar dit moet gedra word deur 'n lewende geloof, 'n ootmoedige wandel met God en 'n gehoorsame luister na sy Woord.

'n Kerkorde moet nie self alles tot in die fynste besonderhede toe wil reël nie. Reëlings moet daar wees, maar daar moet ruimte wees om self ook toe te pas. Leraars en kerkvergaderinge wil dikwels hê dat elke ding tot in die fynste besonderhede gereël moet word. Dit kan nie. Dit is onmoontlik om elke praktiese omstandigheid te voorsien en 'n reëling daarvoor te tref. Leraars veral, maar ook kerkraadslede en selfs ook lidmate, behoort so op die hoogte te wees met die Skrifbeginsels vir die regering van die kerk dat hulle iedere praktiese situasie in die lig daarvan en met gebruikmaking van die bestaande orde kan reël. Uiteindelik is Erik Wolf reg as hy sê dat kerkregering 'n aktiewe Christokrasie is (Wolf 1960:438; vgl ook Nauta 1971:12-16).

5. DIE GESAG VAN 'N KERKORDE

Die gesag van 'n kerkorde hang ten nouste saam met sy verhouding tot die Skrif en die belydenisskrifte van 'n kerk. Die feit dat 'n kerkordelike bepaling direk of indirek op die Skrif steun, sal tog wel 'n graduele dog nie 'n wesentlike verskil nie in sy gesag meebring. Sommige teoloë handhaaf die opvatting dat bepalinge in 'n kerkorde wat direk op die Skrif steun, gewetensbindend is, terwyl dié wat indirek op die Skrif en direk op kerklike besluite steun, nie gewetensbindend is nie (vgl Nauta 1971:19).

Hierdie is myns insiens 'n ongelukkige onderskeid, omdat die gesag van 'n kerkorde ook saamhang met die funksionering van die kerk as liggaam van Christus (vgl Ridderbos 1966:535). Wanneer 'n kerk op 'n bepaalde orde besluit het, is hulle dit ook as lede van die liggaam, aan mekaar verskuldig om die orde te eerbiedig. 'n Kerk moet met baie groot verantwoordelikheid optree as hy bepalinge formuleer wat nie direk op die Skrif steun nie, maar wanneer hulle geformuleer is, is hulle bindend op die lede van die betrokke kerkverband. Tereg skryf Pienaar in hierdie verband: 'Die jus constituendum en die jus constitutum vorm die interne verbandsreg van plaaslike kerke en word deur onderlinge oorlegpleging tydens 'n meerdere vergadering vasgestel. Die lidmate en die kerkrade is verplig om hulle aan hierdie interne verbandsreg te onderwerp' (Pienaar 1984:4).

Dit is inderdaad 'n moontlikheid dat die gesag van ordereëls in die kerk so hanteer kan word dat die kerkorde 'n eie gesag naas die Skrif en die belydenisskrifte kan word. De Vries (en ook andere) is van mening dat hierdie probleem opgelos kan word deur enersyds 'n minimum aantal ordereëls van veral formele aard te maak en deur andersyds die standpunt in te neem dat die gesag van die kerkverband in die kerkorde buite werking gestel moet word as veral die belydenis van die kerk in gedrang kom. Hy staaf sy argument met die standpunt dat daar in die hantering van 'n kerkorde veel eerder geweeg as gemeet moet word. Wie met die kerkorde meet, kom tot 'n koue kliniese handhawing van sy gesag (vgl De Vries 1989b:472, 488-489). Dit is 'n vraag (waaraan reeds in die eerste paragraaf van hierdie artikel aandag gegee is) of sodanige optrede die vrede in die kerk sal dien en of dit nie eerder 'n gevaarlike element van eiewilligheid en subjektivisme bevat nie. Veel eerder moet die gesag van die orde in die kerk teologies verantwoord en eerbiedig word. Dit sal daartoe lei dat daar in die hantering van 'n kerkorde beide geweeg en gemeet sal word.

Feit is dat 'n kerkorde gesag het – sommige bepalinge kragtens die feit dat dit direk op Skrifuitsprake steun en ander kragtens die feit dat dit tot stand gekom het as gevolg van 'n besluit van die kerke van die kerkverband. Laasgenoemde bepalinge mag in elk geval ook nie in stryd wees met die Skrif nie. Christelike gehoorsaamheid aan die Skrif vereis dat die bepalinge van die kerkorde en enige ander besluit van die kerk gehoorsaam moet word.

Dit alles beteken egter nie dat 'n kerkorde 'n onveranderlike gesag het nie. Daar kán omstandighede ontstaan waar daar van die kerkorde afgewyk word, maar dan onder streng voorwaardes:

- * dit moet uitsonderlike omstandighede wees wat dit absoluut noodsaak;
- * die afwyking moet so gering as moontlik wees;
- * die afwyking moet erken word in die duidelike wete dat dit nie 'n presedent skep vir verdere afwykings nie;
- * die rede vir die afwyking moet in die welsyn van die kerk geleë wees en nie maar in allerlei eie oorweginge nie;
- * die belang van ander kerke of selfs dié van die hele kerkverband moet nie skadelik as gevolg van die afwyking nie;
- * die afwyking moet so gou as moontlik aan die betrokke kerkverband bekend gemaak word ten einde ook hulle toestemming vir die afwyking te kry (vgl Nauta 1971:19; Pienaar 1984:4).

Benewens hierdie moontlikheid het elke lidmaat en kerkvergadering in die kerk ook die reg tot appèl teen enige reëling in die kerklike orde wat hy/hulle meen in stryd is met die Woord van God, die belydenisskrifte van die kerk, die kerkorde as sodanig, of as hy/hulle meen dat hy/hulle deur die orde/reëling te na gekom word. Intussen mag 'n ordereëling waarteen geappelleer word nie maar willekeurig ter syde geskuif word nie: Dit bly van krag totdat dit verander is. Die formele gesag van 'n kerkorde – wat inderdaad op teologiese gronde berus – behoort in die kerk egter ook altyd gedra te word deur die wete dat 'n lewe van dankbaarheid ook 'n lewe van gehoorsaamheid is, dat gehoorsaamheid aan die Woord van die Here ware vryheid meebring en dat daar altyd rekening gehou moet word met die res van die liggaam van Christus. As een lid eiewillig optree, dan ly die res van die liggaam daaronder.

Literatuurverwysings

- Bronkhorst, A J 1959. Kerkorde, in *Christelike Encyclopedie*, deel 4. Kampen: Kok.
- De Vries, W G 1989a. Kerkorde en Rechtswetenschap I-V. *De Reformatie* 64, nrs 21, 22, 24, 25.
- 1989b. Nogmaals Kerkorde en Rechtswetenschap I, II. *De Reformatie* 64, nrs 42, 43.
- Houtman, F W 1989. De Kerkorde en de jurist. *De Reformatie* 64/36.
- Krol, J R 1988. Een verkenning rond de Kerkorde. *Radix*, Oktober 1988.
- 1989, Ingezonden. *De Reformatie* 64/37.
- Nauta, D 1959. Kerkorde, in *Christelike Encyclopedie*, deel 4. Kampen: Kok.

- Nauta, D 1971. *Verklaring van de kerkorde van die Gereformeerde Kerken in Nederland*. Kampen: Kok.
- Pienaar, G 1984. Die regsposisie van Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. *In die Skriflig* 18/71.
- Pont, A D 1981. *Die historiese agtergronde van ons kerklike reg*. Pretoria: HAUM.
- 1983. Vyf en twintig jaar kerkreg binne die ruimte van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika. *HTS* 39, 18-31.
- Ridderbos, H 1966. *Paulus: Ontwerp van zijn theologie*. Kampen: Kok.
- Smit, C J 1987. Kerk en kerkorde in diens van kerkregering: Oorsig oor 'n beskouing. *In die Skriflig* 21/82.
- Van 't Spijker, W 1971. *De actualiteit van Martin Bucer's ambtsopvatting*. Kampen: Kok.
- Wolf, E 1960. *Ordnung der Kirche: Lehr- und Handbuch des Kirchenrechts auf ökumenischer Basis*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.